

ЭРГЕЛЕРИН ДОЛУ АЖЫГЛААР

Социал-экономикалык жөжүлгө болгон угаан-бодол амыдыралын улам ийкей сайырадырып айтырып келген, бугу талалы, чогаалчы, өзү-биле сайгарып көрүп, эрте-техникти депчилген дүргөдөргүн СЭКП Төп Комитетинин чокта чаа болгон чөзүлө куралга чыгуулашы. «Бистик чуртуулаа чаар-тыкын, улуг хемчээлдиге ажил-херектер туруп турар. Ону бистер чыңдаар бис бе! Шы-даар-даа уурулуп бис. Ын-чаллаа жок кимиз, угаан-бодолдун үлүг жеринде, ушугуруу куш-ажылды, кай-гачынчы улуг ажилгыр чуртуну, медреселдиге болгон ор-ганизмиз чоруктуу негээр алаар—деп, аңаа эш М. С. Горбачев демделген. Ол дүгөндө чокта чутгаа рес-публиканын партия-ажыл-агы активини куралына база бол-ган.

Ажылчы чоңуң мурнунга партиянык болгон чазактын салган сорулгаларын Тес-Хем районунун ишчилери ажил-агы болгон култура тургузуш-кунуга бугурулгенин бугу амыдыралына политикалык болгон куш-ажылчы кедүрүлүш-күн-биле тартылап турар. Ра-йон чартын чылдаа жеринге эйт, сут болгон дук садар оналдаларын кууседизини шы-даа. Төрүр чус баш малга оналштур 74 анай-хураганчы 37 бызааны, 44 кулуну камга-лап алган. Боттарынын план-и оналдаларын болгон со-циализмгө түзүлгөндүн 1070 КМК (мачалыгы О. А. Шимит-ов), куруенин акыныр-тышыш ажил-агы (директору С. Д. Самаганов), Самагалдайда «Селхозтехника» салбыры (начальниги М. Е. Оюн), «Тес-

Хем» совхоз (директору Н. Ч. Ооржак) болгон өскө-дөө коллективтер чедикшиктин куусеткен. Мурнакчыларын саны адыр бургузунда, брига-да бургузунда өзүп турар. Хей-никтини корум-чүрү-мун быжыглаар, эрге-хоойлу урээр болгон арагалаар чо-руктарга уадр демиселди куш-телдирер айтырыгы улус депутаттарынын Тес-Хем рай-онун ийикт сессиясына чыга-лашкан. Хаматтыларын чо-гаалдык куштерин, эрге-мергежилдин болгон салы-мчанын жөжүдөргө база кичиниң бугу талалыг саязы-раарына боттуг аргаларын районда калбертип турар. Ра-йонуну чурттагычылг чарлери солунарын, журналдарын, хей санын номнарын номуп, киноларын база телевизорну көрүп, радиону динчип турар. Районуну сурларында спорт залдарын көрүштүг де-рип кылган. Култура одалга-ры суурлар санында негелде-зинге дуушкен ажилдап ту-рар. Кызыл-булуңар хойжу бригадаларда, сут-баран фермаларында, район төзүңү коллективтеринде көсүк де-ринтиген.

Хей-никтини корум-чүрү-мун, эрге-хоойлу урээр чо-руктарга болгон арагалааш-кыннык хоразына уадр то-даргай хемчеглерин район Советиниң сессиясына түзүл-алган. Ул хемчеглерини куу-селдезинге бугу-никтини кир-жилгенин чедип алырын депу-таттар боттарынын саналда-рына берип турганар. Коллективке кадык, мораль-психология байддым хан-дырарына, өг-бүлөнү бы-жыглаарына болгон кичизин-

деринге чектерин, фермалар-да, бригадала, коллективтерде коммунист депутаттар телеп-тиг үлүгү кирип келгенер. Кайда хоойлу-дурумуну неге-дези боттуг болгон дэштиг ботанып туралы, инда амы-ныг дээрин чыгаажок. «Чо-ду-раада» Харал-Тей сут-баран фермазы (эргелекчи комму-нист Д. Э. Эртине) куш-ажыл-чы чедикшиктиниң улус кол-лективке он бирги беш чыл-даа эргектен келген. Инда эл-лабырал быжыг, күрүнө планларын кууседизин турар найралдык коллектив болу берген. Даганмичилерин болгон хей-никтиниң санын ескен. Район Советиниң депутатта, коммунист О. Ч. Баткар 1-ти чартык чылда ча-рыштык тилекчи болгон. Он бирги чылдың планын август 20-де кууседиз немелде ху-лээлени алган. СЭКП-ниң XXVII съездинде утуктур белекел ажилдарынын үе-зинде патриоту болгон.

Ажил-агылардан «Тес-Хем» совхоз эки көргүзүлгенин чедип алганар. Совхоз 1985 чылдың бирги чартын чыл планын курунеге садар эйт, сут болгон дук планларын амыр кууседизин, районга тилекчи болгон. Совхоз дирек-тору Н. Ч. Ооржак ажилчы-нарын билдиптиг уадртуп, тус-кай эртементилерини куш-ажылга ролюн, харыскага-зын бедиккен. Хоойлу-дурум урээр, эч ылаңгы ажил шагы уэр чо-рук совхозта көсүзү-биле кызырлган. Куш-ажылчы коллективтериниң хуралда-рына чептестерин чайладыр

хемчеглерин доктаамал ту-гаалажып келген. Совхозтуң оругалыг ажилдарынын бы-разы ол. Малдың энзү-бүрү чылдаганар-биле өлүп, хо-рээр чорук кызырлган. Тех-ника ажыгалы, кадагалалы өскө совхозтан үлгелерин. Коммунист депутат Н. Ч. Ооржактын ажилында эки та-лалар бар. Пландан ажыр ээти, сутту курунеге рай-онун садып келгенинде оң үлүг бар. Совхозтуң депутат-тары Куш-ажылчы коллектив-тер дугайында хоойлуну куу-седирине үлүг-хууун кирип, коллектив уадртукчуларынын ажилына үлүг салдарны че-дирип келгенер.

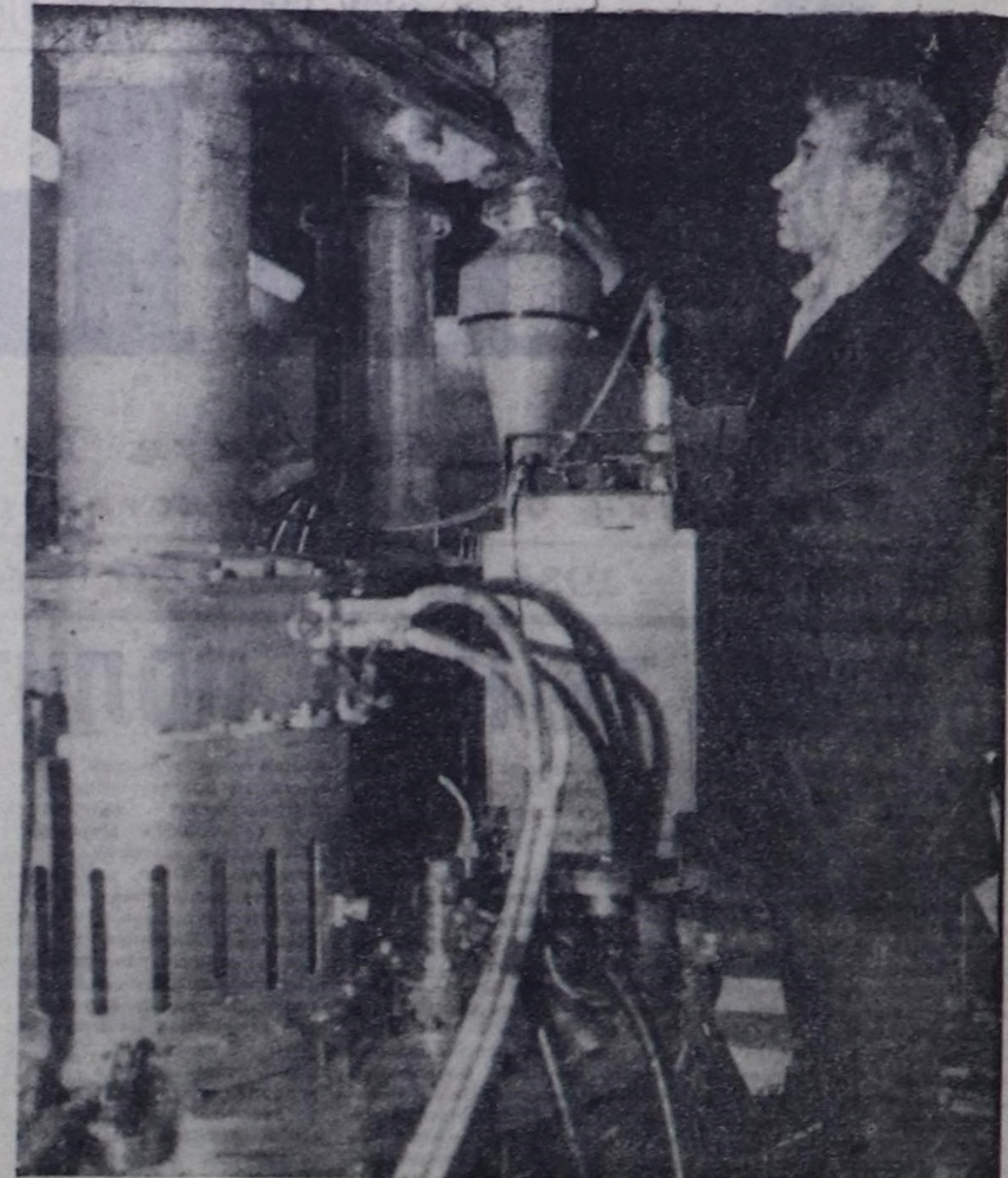
Самагалдайда «Селхозтех-ника» салбыры планыг даал-галарын доктаамал кууседип келген. Куш-ажылчы сагыла-чурумун урзунерини нити хуралдарга сайгарары, шаңкал бербези, шөлээзин сонгаарла-дыры болгон куду төлөвирлиг ажилдарже хуусаалыг шил-чидери ол коллективте ча-чып апарган. Спорт шөлунде-рип кылган. Бильярдын «Ша-рик» болгон шыдыраанын «Ажык баштыг оол» клубтары ажилдап турар. Спортчу ко-мандаларга чыгыс ай хепти, урам кул бөлүгүнүн кир-жилчилеринге чедир санын хеп-сыны даарады, хажуу херекселдерин садып берген. 1985 чылда коллектив дуза-ла ажил-агындан 6 муң ажыг рубльдин арыг орула-зын кирип алган. Ажилчы-нарын ажилдан укер-кери чорук кызырлган, ма-шинаны чолаачыларын ээ-ри башкарып уадртаттыган.

Амгы үеңик негелдезин

бугуар ажилдап, күрүнө мур-нунга боттарынын түзүлгө-лерин чедикшиктин кууседип турар коллективтер ээзеш эвес. Ынчаллаа даа бар ара-ларны ажыглаай, эрте-тех-никтиг депчилгенин чедик-шинерине сагыш салбайн турар бугурулгелер, албан чарлери база бар. Ол дээр-ге партиянык болгон чазактын салган сорулгаларын кууседип-ринге Советтерниң кошкак киржилгенин база бир хер-кизи болур. Чижээ, Шуур-мак, Кызыл-Чыраа, Самагал-дай кедээ Советтериниң куу-с-комнары девискээринде турар бугурулгелерин, албан чар-лериниң уадртукчуларынын динчылдарын сессияларга динчылдык келген. Ындыг чы-даганар. «Селхозтехника» каттыжышкын, райо, орук-тууг участтог, «Чо-дураа» болгон «Кызыл» совхозтар кошкак ажилдап турар.

Амыдырал бисте улам бу-рунгарлап, төзүлүг үе—СЭКП-ниң XXVII съездинде чорукчулар орап бис. Ону тө-лөпиг утуктуу дээш чурттуу, оң иштинде бистик респу-бликаның ажилчы коннары идепкейлиг белекенип турар. Ынчангыш Советтерин бэр-гелерин долу ажилгаар, оларнык кууженишчилерин план кууселдезинге мөөнээр херек. Эш М. С. Горбачев бу-гу дөңдөлдөрдүн Советтериниң боттарынын эргелерин улам-на долу болгон хажык чоң ажилгаар уадртук дээр-ин ССРЗ-ниң Дээди Советиниң он бирги чыгышын үшүк сессиясына демделген. Ол биске дорт айтышкын болур уадртук.

М. ТИРИН.

НОВОСИБИРСК. Язы-бур технологияларын дүргө жө-жүлдөзүн хандырып шыдаар октагылг кезекчиге-штерин дүргөдөкчилерин чогадып кы-лары болгон тургузары — ССРЗ-ниң Эртменер академия-зынчы Сибирь салбырынын Ядролуг физика институтун дүргөдөкчилериниң ажилынын бир кол улаанышкын ол. Радиациялыг техникалык бол-гон технологиянык дузазы-би-

ле үргүңү ажиллап келген материалдарын шыныр эки-жир, оларнык быжык бол-гон тургуштуу дика бедир. Чаа материалдар чогадып кылырынчык перспективалары база ажилгыны турар. Бөгүн кыбыл үлөтүрүңгө институтка ажилдап кылган дүргөдөкчилерин калбаа-би-лыс ажиллап турар. Полити-лен изолацияларын үлүг роль-тогу эрттирбес чүдөлдөрүн]

херелге таварыштары олар-нык нитге турштуну мич ажил кетеп бедир, шаң ын-дыг изолациялыг уадрзынар-ны ажилгынында адынар экономикалык ажил чылда өн-ом муң миллион рубль болур. ЧУРУКТА: мезаник Влади-мир Голеников ээлелгиг дүргө-дөкчилерин чагымыкче чоруда-бетинде эдиктирп тур. А. ПОЛЯКОВТУҢ ФОТОЗ. СЭТА-нык фотохрониказы.

Школаларнын өөредилге чылынга белеткели

Школаның ажил-чорудулганын сайы-рангайында чаа өөредилге чылынга анык салгалды куш-ажылга белеткээрин үндөзүн-биле экижидер онза укур-дуз-лыг деп партия санат турар. Өөреникчи-лерин куш-ажылга шын кичизидер, өө-дир болгон оларнык профессия шил-п алыр, нитиге ажилгыт, бугуруңку куш-ажылга школаларын шүтт киржилгези өөредилгени медреселдиге өзү-биле көөрүн чедип алырынчы, хамааты болурун, ки-

жиңи мезу-шын болгон угаан-бодол та-лазы-биле хевирлеттериниң, мага-бодун сайырангайындарын солтутунас, бек-торлары болур. Бу дээрге школа рефор-манын база кол негелдери-дир, ол негелдери-н кууседизинге өөреникчи-лерин бугуруңге бригадалары, куш-ажыл болгон дашталыга лагералери үлүг роль-диг болур уадртук, оларнык байддым, Э-зия районунуң школаларында кандыгыл, со-нуугал көрөзүлгөр.

БУДУРУЛГЕ БРИГАДАЛАРЫ

Бай-Даг ортумак школазын бугуруңге бригадаларында ажил чүгүрү эки чоруп турар. Ямалык деп чөрдө 4 га картофель, 1 га капуста, 3 га редиска, кулча, огурек тараан, оларны ажаап турар 8 кижи составтыг ээно бар. Белег саап, хымсы кылар чөрге 10 өөреникчи ажилдап турар, 608 литр хымсытыг бугуруңге, «Чоо орук» совхозка 486 рубль 40 көпелек орулганы кирген. 66 школы 5000 хой курыгыр планын турар, херек кы-рында 7018 хойну кирган. Оон аңгыда ол школаның 4 өөреникчи боттарынын да-диринчы Белегил Максир-биле кады 600 хой түлүз ал-ган, оларны чагай өст-сиген-ниг сериниң ныйлаада семиртип турар.

Бугуруңге бригадаларын зо-уу туралыда школазын чурттар болгон чедикшиктин чарлери багай эвс дерит-тинген, аш-чечим эки, олар-нык даштаныр үлөриде ойнар чүдөлдөр, спорт херекселдер бар. Ол брига-дазын бугу ажилдарын башкы Зоа Самаганов Чопуй билдиг уадртук турар. «Чоо орук» совхозтуг ди-рекциясы куш-ажылга эки көргүзүлгелерин болгон 18 өө-

ренкиниң ажилын аажок үнөлөп, оларны шаңкал мак-таан. Бодуну бугуруңге баа-зазы болур ол совхоз-биле Бай-Даг ортумак школазын херылзазы чыл колгон туудум улам быжыгып кел чыдар. Мөрен школазынын бугуру-ге бригадалы 4 га картофель, 2 га ногаа тараан, оларны 15 өөреникчи ажаап турар. Оларнык ажилын ол шко-лазын ш башкызы ээлелгиг башкарып келген. 7 тоску классы 600 хой түлүз алган. Эркин хеминиң бажындаа ке-чтү, шиктиң ныйлаада се-миктир йадыр, оларнык дең-гизиниң экижидер дээш кы-зымак ажилдап турар. Эркин ортумак школазынын 32 өөреникчи ында туубу заводунда ажилдап берген, оларнык чүдөлдөр бекер ээ-зугар 8500 рубльдин про-дукциязын бугуруңге. Бешки КМК-да ажилдап турар шко-лазынын 6 кижи составтыг тууг ээнооу 1200 рубль ту-

нуг ажил кылар дээш көрөз чарып алган. 4 уруг райода өөреникчи-саядыгылар болуп ажилдап турар. Кызыл-Сылдыс сес чыл шко-лазын болгон дашталыга ла-геринде хараа туттунган. Олар 8 га картофель тараан, ону ажаап, 2000 сес капуста, морковь, редиска, огурек, ку-лча, койнут өстүрүп турар. Ын-да хову турлаа чедир кылдын-маан, уругларын чедирин болгон чурттар чарлери ча-ла туттунган. Нэрин школазын бугу-руңге бригадаларында байддым херект. Бирги сезонда Бу-дуг-Арзы деп чөрдө 12 өө-ренкиниң ногаа ажаап турар, уадртаанда чурттар чөр бол-гон аш-чечим-биле хандырыл-ганы багай болгондан тарай берген. Хыналда үзүндө иле-рээни: ийикт сезонда ол бри-гадага 7 болгон 10 кластар-нык өөреникчилерин чүдө ийи уруг чедип келген, оларнык

термалдар тыылбай турганы-биле школа директорлары тайылбырлап турар. Районуну бугу совхозтары болгон бешки КМК школалар-нык база бугуруңгелери болуп турар, олар школаларже чотугу негелдери даштар кичизин салбайн, эээш ду-за чедирип келген, чижээ, Ленин атыг совхозтуң дузазы чүдө ында-ааа транспорт уадртук бугуруңге-биле кызыгар-латтынып турар. Ай өрткан үеде шиктирлиг хемчеглерин ап турган, рай-онуну бугу школаларын чаа өө-редилге чылынга өйшөөдө белеткээр — хамаарышкан албан, организация, бугуруң-ге чарлеринык сонгаарлады болбас сорулгасы.

М. МОНТУШ.

БЕЛЕТКЕЛ ХОЖУДААН

Районуну бугу школалары септелгенин июль 1-ге чедир колдундаа доозар деп пла-нында айткан турар, ыналда жа-уада ол хуусаада кылар уадртук ажилдарын дооскан чыгыс-даа школа чок. Ылан-гы одаар чүдөлдөр белекени-ни болгон сөөртүлгенин, оларны кадагалап шыгаар чарлери туадырын талазы-биле ажил кончуг багай, мынча-га чедир районуну бугу шко-лаларында хемчег даш шы-гаар чыгыс-даа сарай туттун-маан, котельналар болгон одалга системалары септетил-миз. Кызыл-Сылдыс сес чыл школазында (директору

С.-М. Ч. Сагаан) котельная туудум болгон школа бажы-кын улаштыр туудур чаа ту-дугу ам-даа эгелээген. Нарын ортумак школазында (А. Т. Шойдук) мастерская туудум чылын эгелээ-да, ол бо хун-гере чедир доозулган, ам-ында ажил уламчылаанып ту-рар. Мөрен школазын (М. О. Намдаров) одалга си-стеманын чавытырын планна-ан, алаа хергалар, материалдар чок болгонун хараазы-биле ол ажилды кажан кылып эгел-ээр билдинмес.

Септелге үзүндө кылган ажилдарын шыныр кууду, чамдык школаларда, кичээ-лээр, Нарын, Мөрен, Кызыл-Сылдыс школаларында па-нелдерин кара-чек бугуруң-ге биле будаан, сонга шилдерин кылайтыр арыг кылдыр ашта-ваан, Бай-Даг школазында бир класс өрзөлгенин дээкири ойлуп дүжөр деп берген. Школа бургузунда электро-энергиянык чотугу тарайыр счбчтиктери чок, Бай-Даг биле Нарын школаларында үлүг эвс бажынарын, электри систе-манын ажилгаар чүдө бир-бир бикчи счбчтиктин бар. Школалар септелгенин ооздаланынчы чыдаганым чутай, ак будук, шифер бол-гон оон-даа өскө чугула ме-

ШИИТПИР КУУСЕТТИНМЭЭН

Сууруңу чурттагычлары нити хуралында чыгып кел-ген, хууда инетерин кадатка кириерин, эртенни-ле 7 шакта каларына түлөзүлгө берип, кадатка кирген ийикт дөөт тө-лөдирин ай санында баарин дугуруңу алганар. Айттырты оон-биде шиктирлеттинге, а кууседиз чотуг калдыгы?

Хуралдын шиктир амы-дырлаа боттанмаан, сууруңу чурттагычларынын инетери кадатка кирбеген. Сууруңу ку-дучуларына оларны бола

көрүп болур. Тарып каан ыштарын тө башы турарын көрүп тура-ла чамдык кичи-лер хай-даа дивес боор-дур. Чай эртин турар, а шиктир кууседизин миңчага дөөт чөк-тур. Бызааларын улустун ыш-тарын каан шиктир-херин нитиге кирип өлткырип ту-рары канчал-даа таарышпас. Ол ыштарын Бай-Хаактан үлүг өрткө-биле садып, өсө-сөөртүп экен оуруткан чүве болгай. Ону мал-магана ба-стырага, кайышк боор. Оон-

биле кады мындыг түве база бар. Район эмендизиниң па-нализациядан аккан хир-лит суг хавак адынга чыгып, хөлдөни берген чыдар. Солу-га анаа хамаарыштыр нугуңу-чүдөл үңгөн соонда, ону дол-гандыр демир-биле кажалаап каан. Ынчаллаа ол суг доктаамал агып турар чүве болгонда, он девискээринен ол үнө берген. Ол-шыл болгон өст-сиген ууңу чыдар боорга, сууру инетери анаа өстүр-гө. Бададтыг турган болза анаа

Эркин район.

2-ги арын. 1985 ч. июль 20,

ХОЛ ШИМЧЕВЕСКЕ — ХЫРЫН ТОТПАС

Адың узун-дын ужуңга откырып каан, Аңчылаа хо-юн хер-хире дагырып каап, шөйлүп чоруп каан шөйлүр, ында тарар тракторлар-ны болгон кедээр шаттарын, оон аңай бедир үнө берген. Талды-Улааны магадалап орган. Чылым аажок, өст-көк база чериң өңү булай берген. Час бо чылым узамдыккан-даа болза чөзөгү үеңик келге-нинге оң өөрүшкүзү хайчы-ган.

Элегес девискээринге агаар-бодустук байдалы дүң мыймыл эвс турган. Майнык ийикт чартынык чедир үргү-чүлөөн доңдоткан малдың кичи-чин үстүп калган. Хамакты баштай төрөң, үргүчү-ле үс-күтөшкен чорупу бо дүңгөр мыймылыг чоон хой бөзүн ам-тоомаарып калган. Ай ажил уадртубу ол харыг бол-гон чотугу шугураанын хай-ны ол. Чоңуш кышты түр аш-кан мал чысым кавыскага ыңчаар алтышкан.

«Кандыг түр силер!» Бораң үзүндө бага келген кичи бургузунуң, мекдээш ыңдыг турган. Шуурганчы куштунуң чөмдөкчө хойну кавалады үндүрбес, акаа сөгөн артым каап бээр ужурга, бо малчык таварыштып турган. Ынчаллаа-даа кудай багы арчыр, малга-даа, кичке-даа күзүңгиг хун-мерик келген бо.

Аңчылаа Дамбатова Шы-вит-оол — Тока атыг сов-хозтуң мурнакчы хойжыларын-нык бирээзи. Ол чылдынча бедик көргүзүлгелерин чедип ал-келген. Ону чугаалары беле-ен, а херек кырында кодон хойну чыгыс хондурары, чаашкында кадарары, чот то-лун камгалап алыр — оюнчук эвс богай. Ынчаллаа ады-дык кечим болгон каж-ажа-хоразын таарыштырып албаан болза, ону өстүрүп берге. Аңчылаа Дамбатова-ны бо талазы-биле байдал ың-ды-лаа чотугуңуң эвс. Ынчаллаа кажээ дээриниң кая-саватын-биле шыл чымын-дан кажээ шиктиң аш-чыгы улуг болуп, малдың кадын-

ниңден болгон социалистг түлээлдөдөн ажил турар.

Бо хойжуда Елизавета Кыр-госова Шикит дузалачылап турар. Ол бо ажилга уш чыл болгон. Беш чус ажил хойну чүдө бо ийи кичиниң мал-дал турарын демделген каан. Кичини, хой төрүп эгелеп тур-да, Сергей Ондар биле Васи-лиса Кечин-оол сакманылап келген. Ынчаллаа-даа бирээзи-ниң уруу сылдары боорге чымыпкан, а бирээзи веттежин ажилдап, харылаар аалдар-ын болгончын даа зуусу-ва-зынга чедир сакманылап шыдаван. Ынчангыш чаш малды өстүрүп Аңчылаа биле Елизаветаның хонуга душ-кен. Ийи хөзөңгөн кичиниң чүдө мал малдарына эвс,

кажаа септээринге, көрөңж котларынга, айт өртээринге, одаар ыш чарында болгон өскө-дөө ажилдарга канчал четтигит турарын бодол кел-гөш, оларнык кожандын «Коммунизм» херел» сов-хозтуң директору Хертек Ка-ра-оолдун мындаг чугаазын сактып келди:

— Бисте чыгыс кодон хой-ну ийи-үг-ө-бүлө уруг-да-ры-биле кадарып турар. Чамдык чотуг кадарыны тывары безин берге: хон бир кичке чыгып кааш, хо-райлап азы төрөлдөп чоруп-кан боор.

Шынал-ла, дузалачылары-даа, сакманылары-даа хей малчылар республиканык кайы-даа ажил-агында бир-Эскерип чоругуң, кодонга кичи хей болгон, кодонга мал бажы еспестеп, ажил сандары, хорыма түвөлдү турар. А ол-ла районда ийи кичи, арта-ла, ийи ээлгек-чүдө ажилдап турар Иван Са-фоновтун кодондына байдол көңүс өскө: арыг-сылгт аа-раан хураган безин бажы-турбас, оттулар ажил-даа, ижер суу-даа чечир. Ажыл-агыларын уадртукчулары болгон тускай эртемчилер ажилда хуваарда бир кадар-чыга оонаштыр мал бажыны хемчээлин барымдалары, кодонга кичи кужуңуң артык «хурловырын» тургуспазы чу-гула.

Аңчылаа Дамбатова-ны бажынык арыг-сылы, чылым болгон чырым аажок. Ша-лаа чадылгандан, аптара бедир арун-дөжөкчө чедир эгел-сипи шугуруңу эгелгил сал-ган. Магаа база-ла Аңчылаа-нык кичи, чүдө куу эвс, а чогадыныч арга-дуркулгазы база үңгөн. Сарыг хабты 6-жырындагы, көртөшкылг ээти хаарында, чаа сметаныны тырттарында база оон холу дегген. Чоңуңуң «Хол шимче-веске, хырын топтас» деп сө-зүндө дыка ханы утка си-никкен-дир.

— Бистик совхозта арагае хандышылдыг малчынар тур-гус, тускай эртемчилер бе-зин бер—деп, Аңчылаа Дам-батова чугалап ор— Бно зоотехник ажилын өскө кичи-ге дужаар ужурга таварышты. Араганы кылган иште ажил-дужу кайып турар, бистик партиянык болгон чөзөө-вистың арагае база арага-лашкында уадр шиктиң хем-чеглерин ап турары чөре ча-п. Ону дөткери мөн.

Депутат Аңчылаа Шикит-оол чүдө мал өстүрер, уруг-дарыг кичизидер, аш-чечим кылар эвс, сонуну чыгылыгында ат база садып. Буаңжы холдар ол-дур.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

ЧУРУКТА: А. Д. Шикит-оол.

БҮГҮ АМЫДЫРАЛЫ — МААДЫРЛЫГ ЧОРУК

Петр Ефимович Шетинкин бүгү Сибириниң чоң билер болгаш хүндүлээр чорак. Ону чоң «Сибириниң Чапая» деп адап турган. Новосибирск, Минусинск хоарайларда оң тураскаалын тургускан, аңаа алдар кылдыр чуртуп, дыка хей хоарайларында кудумчулар, колхозтар, совхозтар, школылар оң ады-биле адатылган. Бо чылым оң төртүтүнгениден бээр 100 чыл болган.

1885 чылдың январда Ра-зань губерниясынын Касимовск уездинин Чувыволо суурунга тараачын Ефим Шетинкинниң өг-бүлөсүнө оол төрүтүнгөн. Оң адын Петр деп адаан. Оолдун бичи чылдары эш-чүт, түреңи байдалга эрткин. Өг-бүлөнүн кижилери бүрүтүгө чүгө 1,09 тектир хем-чээлди чериниң оңунуң биринден эвээр чер онаажыр турган. Оол үй харлыг турда, иези-мачези. Петр бичининден тура угаанын, билигже чүткүлдүг оол болуп өзүп ор-ган. Ол 1897 чылда хүрээ-хит школанын ийи класын доос-кан, оолдун оон ийи өөр-нөрү өргөзү чол болган.

Оң ийи хардан эгелеп оң күш-ажылың амыдыралы эгел-де. Ол үй черин чүдүрүп байы кижиниң малын кадарып, оң дээрбизинге ачылдып турган. Оолдун хары оң алды чедэ бээр, аңаа оңу Ра-занщинанын суурларында бы-закчелдеп ачылдыры-биле ал чоруп турар аларган, а удааанда ийилээ Москва ачыл-дилеп чорупканар. Аңаа келгеш Петр оң сагыш-сеткининге улуг исти аштыр-ган 1905 чылдың болуушуну-нарыңгы черчизи болган. Ол болуушунан аңаа оолдун мисирозеренинниң хавыр-леткинеринге улуг салдары чедирген.

А 1906 чылдың октябрьда оңу шеригте албан эрткирин-биле келдирген. Оң албан эрткирин турганы 29 дугаар адыгы полк оолдун төрүн чери Разининин аңаа кырка турган. Аңаа кижиге дошкун агаар-бой-дустуг, күштүг кижилерди, база бир онгай Сибир чөр аажок таарышкан. Ынчангаш каян оң шериг албаны эр-тир хуусазы доостурда-даа, Петр Шетинкин аңаа артын калгаш, тараачын кижиниң

хире кижилер составыг отрядты командирлап турган. Ол-ла чы-гын П. Шетинкинниң парти-зан отрядында Соңгу-Ачинск деп адаткан полк тургускан, а оң бодун армия команди-лякчынын оралчыны кыл-дыр тоюулаан. Полкту штаб чыгындып турган Я. С. За-муравичиң төлөүндө сактып чугааланы-биле аларга, Петр Ефимович тулушукун үзгөндө шыңгыс болгаш не-гелдеп, дужаалдары кыска болгаш албан күсүдирин не-гиз болуп. Ынчалза-даа ол каян-даа деидеп, хей чер-диз изиленип чорбан, кездэе оаарымчалыг, баш бурунгаар тулушукун үзгөндө үргүлчү муруну оодуруга чоруп кижиге чорган.

Колчактын аг-шерин база-ла дикжиге чедир чөсөгөлөп чоруп турган. Аңаа гвардей-лериниң үзүк-саксаал чок шу-рашкынынан партизаннар барык бир ай хире ойтур шаап келген. Бүгү боо-чөпсө төгөргө, партизан шерин ат-каарлаар ужура таварышкан. Ынчангаш олар Минусинск-лээш, Урянхай крайже (Тыва-же) походу улалчылап чорупканар. Бир ай амыг аш-тап-суксап, доңду-домал чоруп келгеш, Белоарскке кел-генер. Солдаттарын ара-зынга аарып-орган, иди-ке-ан самдарарган кижилер база хей турган. Тываңың кижилеринге келгеш, солдаттар күнүк изилеңи шыдашайн черге кээп дүжүп турганар. Полкту шериг чөвүлөп үй чериниң чуртуктаы чоңуга мундунг уталыг уугула үй-дүргө: «Бистер, Канск, Ачинск, Красноярск, Минусинск уезд-дериниң тараачыныры бот-тарыныстың хостуг эргезис дээр тура халышкын үндүр-ген бис. Бистин байдалыңы-биле бир боор деп силерге иде-гил тур бис. Биске аш-чөм, аш-чөл аймаа-биле дузала-жып көрүңер».

Урянхай крайга кезек дыш ал доктар азы оң докс-изиниң тавары эртер деп бодар болж, богде-кегезин өргүдө бижик кирир турган. Партизан шериниң команди-

лалы аңаа ийи удаа бижик кириген, оң кайгызында-даа ол харылааган. Кызылдар биле аттарын аразында демисел кымын тикелгез болуп тө-нерин ол манай орган.

Ындыг демисел удааанда эгелде. Есугу Бологовка уурткан аттарын аштыг болгаш чадаг шериниң хей кижилег болуп чаштыкыл чораша Белоарскке (амгы Кызыл) чокушулап келген. Бологов херенер халдашкын кылгаш, партизан шатаын хол-га алып, партизаннарны тара-ды сыгарып, арктаннарны ту-дуп алып бодан. Ынчалза-даа оң планы бүтпейн барган. Тулушукунуң баштайгы дээр-езинде Бологов Белоарски-ни эжелеп алган, а партизан-нар каярлап аткаарлашкын кылгаш, кол күжүн тур када хоорай артыне чажырылап турган. Бологов ол үедө пар-тизаннарны кол күжү аштыр-ган, а арктаннарны кайнар-даа барбас деп бодолган. П. Шетинкин ол үедө тургустунуп келген байдалды шин ажи-лаан, хоорай артыне тур ка-да үк берген чажыт кол кур-лаар күштү боду командирлап кирипкен.

Каракың кирип дүшкөн. Куш-түг чашкын эгелде. Парти-заннар хөм кыдыныче шимчеп кирипкен. Олар дайынны Енисейже чыгач органар. Ам дайынны мындай буззалап, улам чыгырп эгелзээр. Партизаннар «Урал» деп удаа-дараа алгырышылган, ата-ке-жиге шүргүп кирип, аттары сугга чыгач, сындырып кел-генер. Тулушукун херенер кончуг кадыг-дошкун байдал-га келген. Боо-монгу, пуле-мет, минометтарын дааш-ташкын дээр дикмирээш-киниң дайын үк кирип турган. Олген, балыгланган кижилер кайы-даа тарадан хей бол-ган. Аштырышкында тавар-кыр болза, дайын бичи-даа өршөш барбас деп чүвени билгеш, партизаннар дик-мичуркири-биле сепиржип ал, дайынны ойтур шал эгелзэн. Актар херенер болган хал-дашкында шуут күч чөтпейн, Енисей экиндирип кежер сорулгалыг, дезикпенер, оларны дыка хейү сугже дү-

жүп эгелзээр. Ол болууш-кун 1919 чылдың август 29-га болган.

Белоарскке тулушукунуң тикээш-биле байдал шуут өскөрлөгөн. Минусинскини ак-тардан хостары-биле эгелзэн поход 1919 чылдың сентяб-рада хоорайдан колчакчыларны үндүр ойлаткан. 1920 чылдың январда Шетинкинниң парти-зан шерин Кызыл Армияның кезектери-биле каттыкып ал-гаш, Ачинск, Красноярскини база хостан.

Колчакны ойтур шапканын соонда П. Е. Шетинкин эки ту-рочы партизаннар-биле кады Врангельди чылна шавары-биле чоруткаш, Перекопту штурмнардыг киришкен. М. В. Фрунзе П. Е. Шетинки-ниң дугайында «Мен чамдык-та Чапая база катп хөдөлгө эгелзэн-дир деп бодой бээр-дир мен» деп бижээ.

1921 чылда П. Е. Шетинкин Кызыл Армияның экспедиция отрядының начальниги кыл-дыр томулаткан. В. И. Ле-нинниң айтышкыны, Суз-зобаторун дилзэн өзүгээр ба-рун Унтерниң дээрбиз бо-луп базар дээр моол чоңга дузалажыры-биле чорупкан. Дайын база-ла чылна шап-тырган. Моол артарат ол «Бистин мадырың, демик мадыр» деп адаан, П. Шетин-кинни аажок хүндүлээр турганар. Хамааты дайынның үе-зинде мадырың чоруп дууш ол Кызыл Тук орден-биле шаңктанган.

1926 чылда Моолдун чазва П. Е. Шетинкинни шериг спе-циалист болуп амыдыры-биле чалган. 1927 чылдың сентябрь 30-нч дүңдүндө, ол аялч хөдөлгөшчилериниң хан-ныг холундан олген. Ол модо-с Сибириниң чуртуктарыне дам кыжылдып болуп артып калган. Петр Ефимович Шетин-кин Октябрьниң чаалап алышкынынан камгалаар, Ленинниң чагыларын күсө-дир дээр эрес-шудуруга тур-жун чораш Сибириниң бирээш, Ынчалза-даа мадыр-лар өлбөс, олар чоңунг сет-кил-сатыгында дириг хөөрз чуртуп чорутулар.

Б. ГОРБУНОВ.

УЛАН-БАТОР

Ында ажитыгдан делгел-де моол автомобиль транспор-туну дугайын төгүп көргүзүп турар. Ону МАР-ның улус ажил-агынының ол эң чугула адырыны тургустунгандан бээр 60 чылга тураскааткан. Делгелде кирип турар хей саныг делгирлер сөөртүгө албанын тургузуп, хөгжүдери-ге Совет Эвилелиниң болгаш өскө-дө ажи-дума чурттар-ның бүгү талазы-биле дуза-ламчылыгы дугайы, оон ажил-агыларын моол чор-го социалист тургузуушун-га улуг салышкыны дугай-ын чугаалап турар. Улусчу эрге-чегирганың баштайгы чы-ларында Советтер чуртундан

Социализм чурттарында

чорудуп берип турган бешай-гы совет автомобилдер — АМО-ларны болгаш амгы үе-ниң яны-бур марканың чы-чулук чүк машиналарының фото-чурттары ол адырын хөгжүдөдүгүн дугайын буз-редди-биле чугаалап турар.

Республиканың автоот-спортчулары боттарының 60 чылын укуп тура, чедиги моол беш чылдың даалгаларын ху-саадан эрте күсүдирине уг-ланган бедиктен социалист хүлээлгелерин ап турар.

ВАРШАВА

Освенцим — Москва — Хи-росима аразының оруунга че-дал-тергелгил аян-чорукту «Дайынга удур — табгыч дээр» деп дези-биле эр-тир турар. Ында Социали-ст полша аныктар ажиле-нин, улусчу Польшаның асе-дэ аныктар организациа-рынның төлээлчилери кирип турар.

Освенцимге дайынга удур болган митингге полша анык салгычларын төлээ-лекчилери бөмбүрзектиг аны-ктарны табгыч дээр деми-селе идеяны күштелдире-ринче кылгырган.

Чада-терге чарынының кир-жикчилери аныктарның бол-

ПРОФЭВИЛЕДЕРНИНГ ЭЭЛЧЕГЛИГ СЪЕЗДИЗИ

ТОКИО. (СЭТА). Японияны профэвилелдериниң Чингине Чөвүлелиниң (СОХИО) ээлчег-лиг съездизинде эртип тур-рар. Чуртут ол эң улуг, 4,5 миллион ажиг кижиниң профэвилел каттыжышкыны-ның төлээлчилери келир үе-де хөдөлгөшчилериниң про-грамманы бадалар. Япония-ны ажилын аныгыңгың ча-чыл аларган «аскы халдаш-кынының түңкөлдөр болгаш

чугаалажып көрүп турар доку-менттерде демделеткинген, АКШ-тың администрацияны кылып турары өсөлдө-дө ажилдар аныктыг планнары, япон порттарда тур-рор кораблери болгаш сүт-тиник хөмөлөргө болгаш «То-ме-гав» дээр адролуг чалгы-нын ракеталарын тургузуп ту-рары-биле холбоштыр ол де-мисел улам-на онза чугула бооп турар.

БАЙЫРААЛГА БЕЛЕТКЕЛ

МАНАГА. (СЭТА). Никара-гуаның төп кудумчуларын ая-лар-чызыл туткар болгаш транспорттар каяс-чараш болдурулган. 1979 чылдың июль 19-га АКШ-тың миле-риализмниң чалчазы Сомос-са ханыг диктатураниң дү-жүр отканы революцияның 6-ты чылы — никарагуа улус-тук национал байыралын де-мелзээн. Никарагуа улус ол төгүлүгүн хуну кызыкмак-кыш-ажи-биле болгаш Ва-шингтонго холгарлашкыны-дан революст чаалап алыш-кынынан мадырың өзү-биле камгалаары-биле демделеп турар.

Никарагуаны хамаарышпас хөгжүдүгүн орундан тайзыр болгаш чуртту база катп АКШ-тың албадашкыныга ча-

гыртыр дээр Рейганың адми-нистрацияны кара сагыш-тын ком-бурутуг бодалары буурап дүшкөн деп, Нацио-нал Хосталганың Сандино фронтунуң Национал удур-тулажыны Политкомиссия-ның координатору Байардо Арсе демделген. Вашингтон-дун агрессия бооп турра-даа, республика калбак улус мас-саларының эрге-ажыктарына дүүшкен ханы революстуг чаартылгалары кылдыр үр-гүлчүлөп турарын ол Ника-рагуаның НУЗБА агентлиги-ге берген интервююнда де-мелзээн. Революцияны 6 чы-лымын иштине мунунда үжүк-бижик билбес турган 500 муң ажиг никарагуалар номчуп болгаш бижик турар кылдыр өөрени бергенер.

ЧАЗАК ПРОГРАММАЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияны премьер-министри Раджив Ганди баштап турары чазактыг чуртукчаларың эң хо-жу-дугай болгаш адым-түрөңгү кезектериниң байдалын экижи-генгелде уланган социал-эко-номиктиг программаны амы-дыралга боттандырыны шийтирлиниң дугайын

деделзэн. «20 чүүлдерден тургустунган программа чазак-тың социал-экономикалык поли-тиказын өзү-биле өлдөп арат» деп, Мады-Прадеш штаттың кездэ районнарына чоруп турарының үзгөндө бол-ган митингге чүгө чугаалап тургаш, демделзэн.

Ол программаны Индияны шылгаргай күрүк болгаш

ЭРЕС-ДИДИМ ДЕМИСЕЛЧИННИ КАМГАЛААР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың индей чуртукчаларының эрелери дээр эрес-диким де-миселчин Леонард Пелтиери кара-базында хостарын че-дил алып дээр кувенишкын-нар ки каттычтарынче ажи-ки болгаш делегет хей-ки-тизи ону камгалаарының ко-митеди кылгырган. Истелгени федералдыг бирозунуң кем-хөкөк улугеткени дээр ону нугулдап буруудатканын өзү-дүр ийи дакыр назызы-биле

ойталаарыне албадап турар.

АКШ-тың үндүзүн чурттак-чаларының политика, социал-экономика, культура болгаш шажын-чүдүлгө талазы-биле эрге-шөлөз чок бооп турарын-га удур Л. Пелтиер чөмөш-саныш чок демиселчин келге-ни билдирген. АКШ-тың эрге-чегиргелерин чорудуп тур-рар политиказының түңкөлдө де Америкада бир миллион четпес индейлер арктан.

«Игл» деп журналдан алган чуртук: АКШ-тың кураг чер шериглеринде «рейнджерлер» — тускай даалганың кижиле-риниң кездэ чынар көстүр; олар Ак бажындан дужаалды өзүгээр диверсиялыг болгаш террорлук калдыг-даа үлгү-дизиникин кылырыга белен.

СЭТА-ның фототрониксы.

АРАГА ИШПЕС ЧОРУК — АМЫДЫРАЛДЫН НЕГЕЛДЕЗИ

Чоннуң хостуг үе-шагын ажитыг, чөл эрткириниң ор-ганизастары — култура ра-йон черлериниң болгаш аял-донук спорт комитетиниң ажилдашкыны дорт ху-лээлгиз. Арага-ашкыныга бол-гаш алкогольмге удур деми-сел калбарганы-биле холбош-тур Мөңгүн-Тайга районда хей-ийити организациалары, коллектатер, бугурулге ал-бан черлери бо ажилдын та-лазы-биле тускай планнары болгаш хөмөлөргө ажилдап кылгаш, бадылап алган, ол өзүгээр ажилдап турар.

Районнуң култура бажы-кыга сурунук бүгү чуртукта-кы чуралдары болгулаан. Чурум үрүн таварылгалары эрткирбиле, сагырып көрүп, эш хуу сударына чуга-лажып турар.

Районнуң ажил-ишчилериниң културтуг даш-аңылгазын ажитыг, соолу бодолуури-биле яны-бур хөмөлөргө организациалар келген бис. Бай-ыралдарга тураскааткан те-малыг кезгелзери, «Че-ве, кыстар», «Че-зе, оолдар» деп конкурстары база ол ышаш мурунакы хөжээкчигерге тур-аскааткан «Сеткилдик хамы-

АЖЫКТЫГ, СОЛУН БОЛДУРАРЫ-БИЛЕ

болгаш дээштиг болуп турар. Бо маргылдаларны чүгө ра-йон масштабыг эвас, агит-каарталар аразында болгаш куш-ажылың коллективтерин иштинде бөзүн эрткирли тур-ры чаңчыл аларган. Ыры-чу-луктуг болгаш «Эң чараш колчак» деп конкурстар бол-гулаан.

Бо ажилдар-биле чергелеш-тир спорт-массалыг ажилдар база чыл келген турум сайзы-рап олурар. Район иштинге спорттук яны-бур хөжирле-ринге маргылдалар план өзү-гээр эртип турар. «Урожай» спорт нитилиниң организ-астап эрткирген республи-каның бирги чери дээр хол бөмбүтүүн маргылдааның бастык районнуң хөжээкчигер комитетиз бирги черин, эр улустук командазы дөртүк черин ээлзээр. Хөжээкчигер командазы ийи чыл улай кем-пюнап турары ол база ол ышаш стол теннизиңге база бирги черин ээлзээр. Ын-чангаш спорт ажилын удуртуп турар С. Д. Дагба багый эвас ажилдап турарының түңкөлдө бо. Ол ышаш спортчуларың аразында идеялыг, спорт

ортузунда секцияларын ажи-лы кошкан.

Култура бажың болгаш спорт азы тудар талазы-биле айткырың кеш чыл удаа көдүрүп келген. Бистин ра-йонда тудат материал-биле кончук кызың, ону сөөртүп дажыры база ырак-үзс чө-гө берге болуп турар. Бо айткырың келир беш чылда шийтирелеткени бээр боор деп бузурп турар бис. Ын-чангаш районнуң култура ажилдакчыларының чажыг се-зонунг ажилдар үзгөндө кул-тура-массалыг ажилдарын тускай планын кылдып алган ол өзүгээр ажилдап турар. Бо ажилдарга агиткулторига-лар, спорт комитети, комсо-мол райком улуг рольду ойнар ужурул. Бригадаларга, кыргыда пункттарына лек-ция, беседалары чорудуп, соолу программалыг концер-терин көргүзүп турар.

У. ХЕРТЕК, Култура бажыңның улусчу теат-рының режиссеру.

ХАРЫСАЛГАЛЫК БОЛУР БОЛЗА...

«Арагалашкыны болгаш ал-коголизмниң узуткар дугайын-да» СЭПТ Төп Комитетиниң доктвалын бистиң «Хөндөргө» совхозтун ажил-ишчилери изи-биле чүдүлдүзүп, де-тээш. Совхозтун бүгү специа-листтериниң киржигези-биле партианың ажи хуралына үк доктвалды чугаалажып, та-ныжы көргөн болгаш ону күс-сүдери-биле тускай хөмөлөргө бердирген доктвалды хуралга үлүзүп алган чүв. Ол ышаш хөндөргө сурунук чоңуң, бүгү малчынының, механиз-аторларының нити хуралы-га база арагалашкына бол-гаш алкогольмге удур док-таалды тамшытырп, калба-а-биле тайылбырлаан. Аңаа кижилер боттарының санал-оңа-лыгына доктвалды изи-биле чүдүлдүзүп көргөни чуга-лаар, ажил-хөмөлөргө боттанды-рып саналап турганар.

Ынчангаш бистиң совхозта арагалашкына болгаш алко-голизмге удур демиселди чо-рудары-биле тускай комиссия-ны тургускан. Комиссияны дарагына кездэ Совет дар-газы Экер оол Чүдүмөвич Монгушту, секретарына Ши-рини Шырапович Монгушту

Мал бажын чидирг чок кыш-тан ажырып, малдың чаш төлүн онча-менди өстүрүп, доруктары, дук планын күс-сүдери — бо талазы-биле ка-дарчы кижилер бугуру социали-стик хүлээлгени алгаш, «ну күсүдериң дээр туржуп турар болгай. Боттарының кызыкма-кы ажил-ижи-биле эки көргүзүп турар чедип ол келген мал-чынынары адал болур. Хойку коданчарда Маңзуй-оол бол-гаш Чүсүе-Кара Монгуштарын өг-бүлөз, Оңур-оол Монгуш, оң өмүк эзэн, район Со-ветиниң депутатиз билзей Мон-гуш болгаш анык кадарчы Кара-чыс Донгак олар база оон-даа өскөлөр эш-өөрүнге эки үлөгөр-чөкжети көргүзүп келген. Малчыныра сугну үзүктөл чок чедиреринге ак сеткилдиг ажилдап келген чо-лаачы Кара Ондар, анык чо-лаачы Валерий Донгак олар бистерге малчыныра дузаны чедирит турар. Сагылга-чурум дээр малчынынар ортузунга специалисттерин негелдеги болурунда хей чүвө хамаар-жыр. Совхозтун кол зоотех-ники коммунист Ширини Мон-гуш (совхоз тургустунганын-дан тура доктвал ажилдап келген), уксажылдыг талазы-

биле селекционер-зоотехник Б. Куулар ажилын эки, бил-диктиг удуртуп турарлар.

Ынчалза-даа бистиң ажилы-гыста четпестер хей. Кыш-тагаларда электри чырың кижикимизин алаңгыга мал-ды чаш төлүн ажаал алып үедө бергелерин болдуруп келген. Чамдык кышталарда малчынының чуртталга ба-жыңнары туттунмаан, малчы-нар киис еглерде кыштал ту-рар. Чунар бажың кышталар-да чок.

Чамдык малчынының та-лазындан ажилына харыс-салгазы куду, арага-дарыга халдашкырында мал ба-жыңга чидиргелерин болду-руп, өөргө таваржып келген-ер бар. Чамзэ, хойку Дух-тей-оол Кара-Сал, инек ка-дарчы Чегир-оол Монгуш оларны кадарган малы хо-рамчалыг болуп, совхозтун экономиказына карыгыны та-варыштырып турар.

Кижилерниң сагылга-чуру-мундан, ажилга хамаарыла-гандан бүгү чүвө хамааржыр болгай, кызыкмак, харыс-сал-галыг, арага-дары ишес мал-чыны кижилер ажилы каян-даа суларас. Ынчангаш

АЛДЫН ХӨЛДҮН, ОН ЧЕДИ ЭРИИНГЕ... ЭМ ЧИ

«Чүткө чаңгыс сен өзүң изм»
Чүрээм согуу салым коюп
Чакыт ырым отузгайым
Салгын зикеп идегизитиң
Шыгаван.

Харлыг арттар аяар ис чок
орукка,
Кала-даа бол, чүрээм согуу
дыңгыр —
Ай дег арымч бол-ла дүшкө
көстүп кээр,
Айткан дүшкөсүңөрүм ырап
узаар.

Шораан баары алдын хөлдүң
эриңке,
Шолбан хараан хонар одаам
чырыр —
Аяк шайны толга туруп
алгыра,
Аяк ырым чүрээм дамып
келер.

Адымда аякка хөдөй
чакырабын,
Арым дериң акым, толук
сугаш —
Амдызында көрүшкөңүм
жиктең,
Алыс барып чөпкө дүрүр
боор мен.

Алексей АРАПЧОР.

Арым - нүүр дугайында

Кыялдын эң кол көзгө алаары
— арым арым-нүүр.
ЦИЦЕРЕН.

Уйгун ханарым күзөңдө
арым арым-нүүрүң чор.
А. АМИЕЛЬ.

Арым-нүүрүң чок болза,
уугу уугуңуң-даа дузалаа.
М. ГОРБАКИ.

Арым арым-нүүр кичке кез-
зөдө байырла.

СЕНЕКА.

СОНУРГАКТАРГА ВУЗУЛБАС САВА

Дыкка көй хөдөрүн аяк-сава
айлаан аяк пөстөн аяк-сава
шообайга суккаш, ыяш эерик.
се чүдүрүп алаш, канын-даа
ууң, берге дамык орукка чо-
гурурга бузулбас саванын, ады-
рык кылаш. Походка, аяк-чо-
рукка аяк-сава, бо маалыга
саванын аймак. Тянь-Шаньдын
тоочун уулу, мастери Буруш-
буру Байбараша кылаш. Чүс
харамы бо, кастер бодуңуң
ада-шайын урун шөкөр кылаш.
Олардың кылашын, чыгыс сел-
терин болгаш өскө-даа хөдө-
көлдөрдүн дас чүртүлгүлөр көңү-
сү уулаар чорам. Ош кылаш

алмадан кылаш хөдөкөлдөр
баса хөдөкө, чараш үмөй-
баса. Эси шынарлыг кылаш-
кан сава бир хөй, кымдыкта
күлүн өртөктө-даа болулаар.
Шаанда кыраш өскө-даа
хөдөкө жакшы буруш-ле, а-
дыкмы болбашырап, ош ка-
наны даарал билер чорам.
Ош адымдарга белекке бээр,
күдө болган чөпкө, дөдөзөр,
өзгөрдү каастаар чорам.

Бистиң үевиште алмадан кы-
лаш саванын үмөй уулу, хө-
дөкө бөдөң, ош күдө
каасталсага эвес, алаа ады-
мыр, кылаш баа аяк-сава кал-
барам. Дас чүртүлгүлөрдүн
амдырылган сөүлүгү уюу таңыт-
тыкка кылаш экпиз, өскө-
рашкан-даа болза, оларга ая-
даа айт, өг, үрөмбөс сава хө-
рөк.

«Кокорку канчаар кылаш
жакшы буруш билер-даа болза,
адаа сугуу канчаар текпей

МАРШАЛ ЖУКОВТУҢ ЧОЛААЧЫЗЫ

Куу гранитте «1941-1945» чы-
дарың дайыңың чолаачы-
рыңа деп оюп бизиз. Ош
тураскал партизан алдарың
хооройм Бряск биле Белье
Берега сууруң арасында ши-
миз-дөштүң автомобил мар-
гистралың чамында турар.
Уш тураскалдың чамында
хөй чоң чымыл турарын ка-
жан-даа көрүп болур. Алек-
сандр Николаевич Бучин ында
баса хөдөк эвес аяк-сава
бың бирээзи. Бедик тураскал-
дың чамында келген сөңүндө-
ла ол дөртөң чыл буртуңаар
болган болушкунарым сак-
тып келер.

Дайыңың конкут изм-тү-
лүк чөдөрүңгө, аңгы-аңгы
фронтунга ош дамышкан,
Ада-чүртүң Уш дайыңың
дөрт чилдарың дугурунда
алдарың шерит калкыңың
Георгий Константинович Жу-
ковтун чолаачысы чорам.
Ийн дайыңың орденнерин
эдилеңиз фронтунуң орук-
тары-биле чүс чөдөн муң
километри эркен.

Бучинерин өг-бүлөңгө
ол кара чамында автомо-
бильге хандыкшып эгелээң.
Машинага ынак болуруңга ош
адазы — баштайгы орус
чөдөрүңнүн бирээзи Николай
Борисович Бучин өрөткөн.
Ол 1909 чылда бодуңуң «Па-
нар-Левассор» деп автомо-
биль-биле бир верстаны (ки-
лометр чөтпөс орук) 43 секун-
дада халдып эрктеш, ол үеңиң
терин дөң уезин көргүскөн.
Москва-Орёл, Москва-Петер-
бург, Петербург-Севастополь
болгаш оон-даа өскө марш-

руттуң автомобиль чарыш-
тыңа адазы Бучин кирип
чорам.
Адазың оон салгып, оон-
дары Сергей, Алексей, Алек-
сандр, Виктор болгаш уруу
Зинаида олар мотоцикл ча-
рыштырыкчылары аларганар.
Олар бежелээ чүрткө мото-
цикл спортун үндөзүлгөңгө
болгаш ош сайырадырыңа
эвээш эвес чүлдөрдүн кылган-
нар. Бо хунерде-даа мото-
цикл спортунга хандыкшып
дыңгар Бучинерин адын
кандыг-даа маргилдаарга бо-
ла дыңай берген турар азы
ол футбол наарыкчыларыңың
Бобров дэңи-биле демей.

Езулуг уугу маргилдаарга
Бучин 1937 чылдан эгелеп
киришкен. Ычан ош акызы
Сергейни спортчу ады бүгү
чүрткө алдарың берген тур-
ган. Ол дүргөңнүн талазы-би-
ле Бүгү-эвилелдиг рекорда-
рын тургускан.
Тайгавас дугуларын
мотоцикл аякызы Сергей
баса инженер спортчу Нико-
лай Заврековский болгаш
Александр олар ычан чога-
лыг алгаш, «Динамо» хок-
кей стадионунга башкырып
тургаш, көрүкчүлөрдүн дык-
ла кайгаканнар.

1938 чылда алдарың ужу-
дукчу Валерий Чкаловту
мотоцикл чарыкыңга хол
судай кылдыр чалаан турган.
Анаа ол оон ынак спортчу-
ларың арасында илангың
Сергей болгаш Александр Бучин-
нерин киришкен биле баса
күзүң.

Ийн алышы оон-даа өскө
уугу маргилдаарга кады кир-
пүрүң шиктирлеп алганар.
ЧУРУКТА: азызың төртү-
түңгөн хуну-биле байыр чеди-
рер дэңи Заврековский
уруулары, урууларың уруу-
лары, күддөрдүн болгаш келин-
чөк чиктеп келген турары.
Б. ЮСУПОВТУҢ ФОТОЗ.
СЭТА-НЫҢ ФОТОХРОНИКАЗЫ.

жир деп турган. Ычанла-даа
дайың эгелээң. Ол коруктуң
мөдөзүн Александр июлда
Москва чемпионды болур
деп турда дыңап каан.
Дайың Александрны эң бер-
ге кросс-дэңиңиң огуңуң
ада-биле дүң-хүн, кыш-чөй
чөк берге оруктарыңа кый-
гырылган. Чамдык дүңелдерде
автомобильдин чырыңың
кыспайн ай чырың азы боду-
нуң дүңуулазың амылгал
120—130 километри эртер
турган. А бир катап I Украин
фронтундан II-зинче дүң-хүн
чөк машина муңуп чораш-
кеткен. Адаа 500 ажим кило-
метри эркен. Маңса спортчу
дадыгышкын, тура-соруң ду-
залазың чугааң!

Дайыңың баштайгы айла-
рында Александр чолаачыл
турган. Ош соонда генерал
Жуковтун камгалакчызы
аларган. Елан чогууга бир
таавырга ош салым-чолун
хөдөргөн эскертиккен. Алек-
сандр Николаевич ош дуга-
нында мынаар чугаалаар:
— Ычан Жуковтун чола-
ачызы уугады берген, дүңуу-
лагы кичи чорам. Чүгө-ле
чүе ийн, ош башкырып чо-
раам «А3-61-р» оруктуң кы-
дыңың киргеш, чыдып ал-
ган. Бистер манал-ла тур бис.
Шөг болганда мени кыйгыра
берди. — Сен баса чолаачы-
ла болгаш сен, машинаң уңа-
руш шөкөл жарым — дидир.
Ошуга уңдурду келдим.
24 харлыг анык эрин Георгий
Константинович ычан сак-
тып алганы-ла ол боор.
Ош соонда ур болбанды
Бучин маршалдың чолаачы-
лыңың бирээзи аларган.

29 чыл эртенде Совет
Эдилелдин Маршалы Жуко
бодуңуң, сактыгыңиң ош
мун Бучинге Белек кылдыр
бергеш, ында «Мэри эң эки
чөдөрүң Ада-чүртүң Уш
дайыңың бүгү фронтунга
ош оруктарың кады эркен
— хундулуг Александр Нико-
лаевич Бучинге деп бизиз.

Оруктарың берге черле-
рин эртин кээриңке, соонда
машиналар чадап-даа тургу-
лаан — деп, Бучин чугаалаар—
Жуков бажым кайгыш.— Ар-
тист-дир сен, Александр. Ни-
колаевич, артист—деп мени у-
гулук хундулуп адаар турган.
Сурагыл шерит начальни-
кың чолаачызың солун
сактыгыңиңиңиң хөй. Муңу-
мун совет кичилерин амы-
лыктын берип турганы амыд-
ралдың. Алдарың оруу, Ле-
нинград чогууга оларың ма-
шиназы-биле Ворошиловтун
автомобилиң арасыңа фа-
шист снарядың кээп дүшкө-
нүң утундурбас. Артиллерия-
биле боолашкын соонда бо-
дунуң «А3-61-н» иштете
кылдыңып тургаш, олурар
чөдө мина чаштанчызын баса
тып алган. Орука дайыңың
атакыңдан автомобильди
кадыңып, чамыраар дэңи
чөй ындагы таавырга тава-
рышпаң дээр!

1945 чылдың май 8-тик ху-
тун Бучин керле утуп шыда-
лас. Фашисттер Германияны
дүңүп бергенниң, дугайында
Англыт а салыр дэңи Жуков-
ту Карлсхорсте ош сөөктөн.
Дайың соонда Бучин Жуко-
ву бир чыл сөөктөн, ош соон-

да мотоцикл спортунга ээл
келген. Тикээр дэңи ээл кел-
ген, чүгө дэңи, дайыңа өлүр-
лөм азызыңың эстафетазың
уламчылары ош.
1947 чылда Чепетский Куш-
терин команданыңың составы-
га тургаш, шосселит орук-
ка чарыштырыңа Алек-
сандр Бучин СССР-ниң үш
рекордун тургускан. А каш
ай эртенде Москва чемпио-
надың тикээң. 1949 чылда
ол СССР-ниң спорт мастери
аларган.

Александр Николаевич уш
үгөдө хоорай кыткың авто-
бустарыңа, ош соонда
«Советская» шугуңу-би-
ле Европада чүктөр сөөртүп
турар. Ош чамыс автомо-
бильде эжи-биле ая дугурун-
да барың 14—15 муң кило-
метрге чүктөрт сөөртүп ту-
рар. Анык чолаачыларга ол
берге болбай канчаар, ың-
дыг-даа болза 68 харлыг хоо-
чун Александр Николаевич
Бучинге чамыккан ажил-
дыр Бедик бугуруңуң күш-
ежылы баса озал-онда чөк
ажыкканы дэңи автоатри-
спортчу Бучин «Хундулелдиг
Демдээ» орден-биле шыңга-
кан.

Ош бажыңың чөккө чөй
телефоннаа мен. Ачазы ре-
сте дээрзин огуу Владимир
менээ дамытты. Карыңың
шөдөдө бодуңуң чырыңың
айы-биле халды оорор со-
вет фургон изм, характарың
ка чүртүтүп келген. Бучин-
ниң ээр-датыр текмес орукта-
ры баса-ла мурунда Орук-
тер. Төнүзү чөк оруктар.
Б. ВАЛИЕВ.

ДҮРГЕН ЧУГАА

Бо-ла, бо-ла
Борбак-Аргы,
Арыглаза
Арай шыргай,
Шыргайлаза
Шынар шырыш,
Шымылаза
Мыда сояр,
Соңа-соңа,
Чорой көпкө,
Копалаза
Хорум даш,
Дашталза
Даш-шынды,
Шындылаза
Шыг-шай,
Шалаза
Чарык шың,
Шыналза
Шынар сумуң,
Сумуңалза
Сугуң чөдөр,
Чөгө-чөгө
Черик кезип,
Кезип-кезип
Черик шынтаар
Шынтап шыктап
Тарай тарым,
Тарып-тарып
Далгач кичир,
Кичир кичир
Өйлө-өйлө,
Өйлө-өйлө
Тары-тары!
Далгач-далгач,
Дайна-дайна!

О. ДАРЫМА.

ЭШ КОЛЯ

1918 чылдың июльда 1919
чылдың ноябрга чедир
дүңурунда аңгы-аңгы хө-
дөрлөргө чага-биктирер,
понт-биле шилдикчилер
«Омск, Воложинская куудуңу-
у», 72-де адрес-биле чоруп
турган. Партия дадырың тө-
лөп турган квантицалардан
үзө кескен он-он көрөштор.
Ында Карлсон деп атты сал-
галаң. Сурагыл латыш револю-
ционер-подпольщик ажил-
чорудулазыңа хаммаарың ол
чаа документиңер Омск об-
ластың партия архивинден
тыгылган.

Архивтик эртем ажилдакы-
зы-биле кады үстүңдө адрес-
биле чоруп ор бис. Хар-биле
шыптыңан дааш-шымзың-даа
чөк бичи куудуңуңа хөдө-
лээн бажыңың чөк болган.
Кожаныңа ыяш эрги бажың-
ның эжиниң соңадысы. Ба-
жыңың хөдөжөн ээзи — көк
баштыг, чазык шырайлыг ки-
жи эжиң ажитты.

— Революция мурунда
ак гвардиялыңиңиң бол-
гаш интервентилерин маңа
чоруп турган үзүңдө бо
районуң адин Латышова
дээр турган — деп, Эльза
Яновна Бардешевская чугаа-
ды. — Хаваның чазактың и-
степ сүрүшкүңүңден чаштыңың
дөккөн көш муң латыштар тө-
рөң аал-ораныңдан ырап, чер
тарай берген. Совет эрге-ча-
гырың үзүңдө, огородуң
ка хастыңып тургаш, типогра-
фия шрифтериниң чамдык
жуктедери тыгыл мен. Олар-
ны, шүптүзүң музейге чорут-
кан.

Маңса чамык типография
турганың партия активиниң
ажылдакчылары моң мурун-
да-ла дэп бодат турган. Ты-
гылган чага-биктирер, шилчи-

дилелер, Эльза Яновна
тыгыл чүдөлдөр маңса типо-
графия турганың, ош акызың
партияның Барыш-Сибирь
вуңуң латыш комитетиниң
секретари Карл Янович Кар-
сонун уадуруп турганың ба-
дыктап турар. Бо типография-
ка партиятын хуудастарың,
уугулаарың, кыйгырыларың
Барыш-Сибирини хөй-хөй
чүрттөкчү пункттарыңа чо-
рудуп келген. Типографияңың
ажылын хандырыңга хөдөк
партия дадырылары дедир
адресче кээп турган. Адрес-
терден тодараткыңың болза,
чамык комитетке 12 партбөлү
кирип турган.

Профессионал революцио-
нер Карл Карсон Октябрь ре-
волюцияның соонда буту
Сибирьге тарап турган латыш
солунуң редакциязын баш-
тап турган. 1918 чылдың
чүзүңдө база 1919 чылдың
эзгинде интервентилерге бол-
гаш ак гвардиялыңиңе уаду
демиселге ая иделейткит ки-
ришкен. — Эш Коля дээрге —
коллектардан дестире адаан
ош чамык ады, турар чамык
бажыңыңың баса уда-удаа
солуп чорам. Дайыңнар ош
бажыңыңың оттулар ыяш суг-
гар черинден бөлүк хуудастар
тып алгаш, согуру дүш бооп
тудуп алган. Дидим маадир
коммунист. Кызыл Шерит
хоораның хостаарыңа чедир
ийн хонук арканда, 1919 чыл-
дың ноябрь 12-де боолал
каан. Революционерин бузуу
ады коллектарың болгыри-
терин ичинчел аягуруңиңиң
соонда эркен хөдөжүлгө
хуңуңа билдингир аларган.
Карл Карсонун Революцияның
демиселчилерин сесерлин-
де хөдөжүткөн.

А. ПЕШКОВ.

Черден Бедик орууңа-даа
Челден черле туттунмас мен.
Чүгүртүң аксын тырттар

Чүгөн-дыңын салыр боор бе,
Эзекке чөтөс-даа бол.
Эзекке айт муңусар мен.
Н. БАЗЫРЫҢЫҢ ФОТО-ХУРАМЫ.

ТЕВЕКТЭЭРИН СAKТЫШКЫНЫ

Датта чөй кыштар туруп тур-
ган туудуңуңар дүшөт, чу-
галажың олурганар.
Араганы ижерин шөгүлээр,
ош кылырын соксадыр дуга-
нында чөзөткөн чарлың чүлү-
дүгүр, ош дөңкөңөңиң чүнү
деткириң дикшиңер.

— Арагалап чораш чүү-
даа чүгөсө таавырың болур, а
керин бодааның хөдөк-даа
уулгедир чүөлөр тургулаар
болгаш — деп оларның бирээзи
чугалаң. Ош чугаада ынаар
уш чытталың олурган. Те-
вектээрниң сактыгың эртен
кыжын болган бир таавырга
кирип келген. Эдел-эззи та-
варылгаларга таавырың чоран
шөк хире аларган. Эзирик мен.
Ош чугаа үзүктөли бээр
арасында Тевектээр олур-

гаш:
— «Бажын чугаалаарга, ба-
чыды арлыр» дидир болгаш
оолдар. Ман арагалап чораш,
мындагы чүгөсө таавырың.
Ош баса арагалажыңың
хайы. Ычан дык-ла пактаар
чордум.

Кыжын чүөс. Бажында ыт
кагар ыяш чөк. Соок-даа
дыңаңан.

Дугууста кудумчу кежиң-
дир ийн кат. Култура бажы-
ны бар шыккажың. Ош арты-
ны талыңда Бедик жоорза
чанында хөмүр-деш урар оң-
гары сактып келдим. Танчыыл
көрсөс арасында ош бичиң
хөмүр-деш албас болза хө-
жөк хире аларган. Эзирик мен.
Курут шоодайны хуспакташ
базыттым. Танчыыл чогул.

Эңгерда хөмүр-деш орту
эртиң беда берган. Кире
лаша, доран-на шоодаймың
бүдүн-бүдүн хөмүр-дештарын
сүп эгеледим. Карангы оңгар-
га чүгө сыбыңар мындагы.
Ханы оңгар, кара хөмүр,
халың эзирик, карак шөкөр-
наар мындагы.

Бир дыңаалаарыңа даш-
тым, хөрим иштинең машина
кирип келди шыккаш. Ош
даңгала-ла мырыңай оңгар-
ны кырыңда-ла келди. Улус-
тар-даа чугалажыр. Хос азгы-
рыңың берген тур мен.
Контур-каңгыр дэңи соонда
самосвалдан хамык хөмүр-
деш-даа саарыл-ла келди.
Биче када доозун-даа тыныш
бербес. Карак чыаар арасы-
нда хөмүр-деш мени хөдөкө

Ош арасында бичимде
кыргын-чөмөдөн дыңнаан тоол-
да сагышча кирип кээр. Ийн
оорук Бирээзи хазыңың ал-
дың шыккаш чөк бажыңыңа
арганчыга багалап алгаш ки-
риптер. Ол баргаш кыдат са-
рып хырбаа чышына бээр,
ош анаа адырлар уңур-даа
чөк, хырбаа чышына бер-
ген оор кичи бодун таңыт-
тырды-биле бажын үзө ке-
зип алларын боду-ла эжинге

Чечен чугаа

сүмелээң. Ош бодат келгеш,
алгырың-ла уңдум:
«Эй, ким барыл! Менээ ду-
залаң көргүзүңер, ат болду!»
Беза катап самосвал кел-
бэзи, а танчыыл ошак маң-
нап келди.

— Кымыл бо! Чүнү кылып
ынаар кире берген кичи сен!
— Күңүр акым, Арапак!
Хөмүрге хөмүрдүп бастыргаш
өлүр деп бардым. Шымээр-
да хөрим чогул.

— Эх сен-даа! Тевектээр
шыккаш сен аял!—дэди,
Арапак, шык демір-хүрөк
биле мени кызып уңдуруп ал-
ды.

Б. ДОНОДУП.

ИЮЛЬ 20-ДЕ
БІРТИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН
8.00 — «Уен. 8.40 — Эртенги
гимнастика. 8.55 — Кадик бо-
луксады. 9.10 — Колумбия-
ның аялгалары. 9.35 — Айыл
чөк шимээшкын. 10.05 —
«Цирке шүптү ынак». Свердлов-
скиден дамчыдыла. 10.35
— Эрес-дидим чоруктуң оруу-
биле. 11.05 — «Мэри, ла-
ланд кужум». Фильмдинда
дан музыкалыг дамыдыла.
11.25 — «Кожемкиң-Коже-
мкинниң акыры». Док. фильм.
(Кирөө хоорай). «Ажылы-биле
алдарың» деп бөлүктөн.
12.15 — «Сэң, өңүңүң кинос.
13.30 — Ош шидар силер.
14.15 — Улустуң ас чога-
лың дугайында. Уаустар ара-
зың алдыгы «Радуга» теле-
визионун программасы.
«Улустуң тамчылары». (Лос).
14.35 — «Өг-бүлө болгаш шко-
ла». Тележурнал. 15.05 —
Бөгүн делегейде. 15.20 — Чо-
галык болгаш инитилер. Пен-
за чөргө журужыкчылар.
16.25 — ТТ-ның болгаш БР-
ның орус улустуң хөжүм хө-
дөкөлдөрүн академиктик
концерт. 16.25 — Мульти-
фильмдер. 17.35 — Полити-
стик хайтаркыш Л. А. Возне-
сенскийниң беседасы. 18.05 —
«Байыл Бич. Чөдөр. Уа-
уан. Көкөң. Фильм. 1-тик. 2-тик.
сериялары. 21.00 — «Уен. 21.35
— «Селот, фестивалы». Аны-
ктарың болгаш студенттерин
Москвага болур XII Бү-
гү-делегей фестивалыңа у-
тукур аныктарга дамыдыла.
23.20 — Литва СССР-ниң
алдарыг коллектив. Литвеның
ТТ болгаш радионун чик
музыка оркестри ойнаар. 23.45
— 23.55 — Медзөлөр.

ИЙГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН
8.00 — Эртенги гимнастика.
8.15 — Кадик болуксады.
(Күш-культурулаа сумелер).
8.30 — Док. фильмдер. 9.10 —
«Бистик савдысы». 9.40 — «Ош
чөдөри ушугу турган». Док.
фильм. 10.00 — «Эртенги поч-
та». Музыкалыг дамыдыла.
10.30 — Узбек телевидениниң
программасы. 11.50 — «Соци-
алистик чүрттарың Найырал
кубогу дэңи» Спидвейге деле-
гей маргилдаа. СССР-ден
дамыдыла. 12.20 — ТТ-ның
болгаш БР-нун симфония
болгаш эстрада музыказының
оркестриниң концерт. 13.10
Бүгүңгө стадион. 13.40 —
Уруларга фильм. «Эрги ши-
ээң». Чөдө сериялыг тран-
сачен телефильм. 6-ты серия.
14.45 — «Аныктар найырал-
ды алгаш турган. Останкин
концерт студиясында да-
мыдыла. 15.45 — «Киноче-
рикчүлүк эдериниңиң». 16.50 —
Автокросс Европаның ку-
богу. СССР-ден дамыдыла.
17.20 — Док. телефильм. 17.35
— Операда артистериниң
концерти. Ригадан дамыдыла.
18.00 — «Кадикшилы. 18.45
— Делегей байдылыңын до-
чулалы. 19.00 — Опера се-
назыңың мастериң. СССР-ниң
улустуң артизи З. Соткина.
20.00 — «Танкыктың удуңу,
чаштар! 20.15 — Дина леона-
рамы. 21.00 — «Уен. 21.35 —
23.10 — «Дон Кихот». Уран
чечен фильм.

Бөгүн республикага бүргөп,
азыр, чамдык черлерге биче
чамтаар. Сонгу-барың чүткөн
хаткы дүргөңи 9-14 метр,
күштелгенде 18-23 метр чөдөр.

Дүңө 11-16 градус, хундус
18-23 градус чыгыр.

Кызылга бүргөп, азыр, биче
чөдөр. Сонгу-барың чүткөн
хаткы дүргөңи 7-12 метр,
күштелгенде 18-23 метр чөдөр.